

ŠEĎOVÁ, K.

Humor ve škole

Brno: MUNI Press, 2013, 189 s.

Z nové publikace o humoru si lze odnést poměrně smutný závěr o podstatě školy, jinak ale je tuto knihu z více důvodů radost číst. Práce zapadá do proudu výzkumů brněnských badatelů zabývajících se především mikromechanismy vyjednávání pravidel života ve školní třídě. Kromě tematického zaměření je spojuje i opora v bohatém empirickém materiálu a kvalitativní přístup k jeho analýze. Recenzovaná studie je velice instruktivním příkladem práce s textovými daty a přemýšlení o sociální realitě. Potěšení z knihy mi tudíž přinášelo více to, jak je výzkum promyšlen, prováděn a popisován, než jeho výsledek, který lze předem odhadnout.

V úvodních kapitolách jsou představeny hlavní teorie humoru obecně i výzkumy specifík humoru ve školním prostředí. K. Šed'ová mj. upozorňuje na dosavadní poznatky o využití humoru k zlepšení učení.

Elegantní metodologická konstrukce využívá toho, že výzkum založený na výpovědích aktérů umožňuje určit, co sami aktéři školního života považují za humorné. Zároveň se reflektuje pravděpodobné zkreslení dané snahou respondentů o sociální přijatelnost výpovědí. Autorka v sobě nezapře metodoložku: práce je značně inspirativní v tom, jak dovedně promýšlí vztah cílů práce a použitých metod, jak dokáže i slabiny zvolené výzkumné techniky obrátit v její silnou stránku. Empirickým materiálem, který je podroben zkoumání, je korpus písemných výpovědí žáků a učitelů druhého stupně „o humorných událostech, které ve škole zažili“. Byl sebrán za spolupráce studentů fakulty, kde autorka působí. Práce tak má vlastně dvě skupiny „spoluautorů“ – jednak respondenty, jednak studenty (v budoucnu možná i takovýto podíl na výzkumu bude explicitněji vyjadřován). Získaný materiál je podroben dvojí analýze – je tříděn jednak podle obsahu (kapitoly: Žáci se smějí učitelům, Smích žákovské skupiny, Sváteční humor, Čemu se smějí učitelé), jednak podle struktury narací. Takové pečlivé čtení či analyzování struktury textu známe z textů Pražské skupiny školní etnografie, které tak vlastně vzniká v Brně protipól. Základním teoretickým i metodologickým zařazením autorky je ovšem do značné míry určeno, jak budou data čtena a k čemu analýza dojde. Jestliže tedy na konci cesty nečeká překvapení, je nutné napsat, že v tomto případě je v dobrém smyslu cílem sama cesta a to, co na ní spatříme.

Z počátku jsem se cítil nesvůj z toho, že Šed'ová zkoumá školu jakoby v „bezčasí“ a do práce nepronikají „velká“ témata nedávné doby, např. kurikulární reforma. Skutečně, nějaké žerty o tvorbě ŠVP v materiálu těžko hledat. Ale v druhém plánu se ukazuje, že tato zdánlivě velká témata jsou ve skutečnosti jen vlnkami na povrchu, které do hloubky školní reality nezasahují. Autorka nezobrazuje školní realitu jako statickou, jde jí však o mnohem podstatnější proudy a pohyby ve školní realitě – těmi jsou „demokratizace“ vztahů ve formálních organizacích a nutnost vyjednat i hierarchické vztahy novými prostředky. Humor se tak stává „měkčím“ prostředkem, jak udržovat moc dospělých nad dětmi, školní veselí pomáhá udržet v chodu a bez

164 výraznějších změn instituci charakterizovanou nudou a donucením. Jak už jsem napsal v recenzi obdobné práce o komunikaci ve škole, analýzy hierarchických mocienských vztahů neustí v kritickou výzvu k jejich radikální změně. Autorka projevuje vyzrálou citlivost k funkčnosti dlouhodobě ustálených forem sociálního života, byť nejsou ideální.

Za žakovským a učitelským humorem sice prosvítá ne vždy veselý obraz všedních školních dnů (pozornost je však věnována i dnům svátečním). Můžeme se však radovat i z toho, že došlo k zásadní změně oproti situaci před rokem 1989, kdy byla ve školním prostředí neustále přítomna ideologie a nositelé autority se opírali i o moc státostrany. Žerty zpochybňující vládnoucí ideologii i její představitele existenčně ohrožovaly žáky i učitele, v dobách komunistické vlády mohly vést k jejich likvidaci sociální (jak dokládá Kunderův román s příznačným názvem *Žert*), nacisté neváhali ani s likvidací fyzickou (viz mj. *Eine kleine Jazzmusik* Josefa Škvoreckého či *Vyšší princip* Jana Drdy).

Práce je, jak už se u autorky stává dobrým pravidlem, napsána jasně, přehledně, kultivovaně. I když sám si myslím, že problémy současné české školy nejsou pochopitelné jen na základě mikroanalýz, jde o práci užitečnou a zajímavou, kterou lze doporučit zejména začínajícím badatelům v oblasti celé škály sociálních a behaviorálních věd.

Dominik Dvořák
dominik.dvorak@pedf.cuni.cz